

چه میزان ارز خارج از چرخه رسمی اقتصاد ایران وجود دارد؟

تبدیل دلار به ویلا

با توجه به بحران ارزی در ایران و افت ارزش ریال افرادی که دلار یا سایر ارزهای خارجی را در اختیار دارند به دنبال خارج کردن سیستماتیک سرمایه خود از کشور هستند.

به گزارش سایت خبری پرسون، با بروز بحران ارزی طی سالهای اخیر، به طور مکرر گفته شده که ایرانیها شروع به پس انداز میزان بسیار زیادی از ارزهای خارجی در خانههای خود کرده اند، پدیده‌ای که حتی نامی هم برای خود یافته است: «احتکار ارز خانگی».

در این مورد، اعداد متفاوتی هم ذکر شده و صد البته، هیچ گاه در مورد چگونگی اعلام آمار مربوط به میزان «ارز خانگی» در دست شهروندان ایرانی، اظهار نظر دقیقی صورت نگرفته است. اما ایرانیها واقعاً چقدر ارز در خانههای خود دارند؟

دلار چگونه نایاب شد

تراز تجاری ایران طی دهه‌های اخیر همواره منفی بوده و چنانکه علم اقتصاد به ما می‌گوید، این یعنی ما طی این مدت، همواره به میزانی بیش از صادرات، واردات داشته ایم. این روند البته در سالهای اخیر تا حدی معکوس شده و اگر تحریم‌های نفتی و بانکی علیه اقتصاد ایران نبودند، ایران می‌توانست در چند سال متمادی تراز تجاری مثبت را هم تجربه کند.

دلیل البته روشن است: وقتی ارز خارجی کافی در اقتصاد وجود نداشته باشد، به طور طبیعی واردات هم بسیار محدود می‌شود و خروجی ارز از کشور (یا همان واردات) به شدت کاهش پیدا می‌کند. در نتیجه، تراز تجاری ممکن است حتی بهبود پیدا کند و مثبت شود.

با این همه، اتفاق دیگری هم در سالهای اخیر رخ داده که در واقع، نشانه‌ای از خروج گسترده و سیستماتیک دلار و سایر ارزهای خارجی از اقتصاد ایران شده است. در زمستان سال ۱۳۹۶ و پس از بروز ناآرامی‌های اجتماعی، محمدرضا پورابراهیمی، رییس وقت کمیسیون اقتصادی مجلس شورای اسلامی در اظهارنظری تکان دهنده، از خروج حدود ۳۰ میلیارد دلار ارز از کشور، طی تنها چند هفته خبر داد.

خروج این میزان ارز از کشور، تنها با خروج ناگهانی ارز از اقتصادی ایران در سال ۱۳۵۷ خورشیدی و کمی پیش از پیروزی انقلاب قابل مقایسه است. تخمین زده می‌شود که در آن زمان، حدود ۱۳ میلیارد دلار ارز از اقتصاد ایران خارج شده باشد. (با محاسبه نرخ تورم، خروج ارز در سال ۱۳۵۷ بیش از سال ۱۳۹۶ بوده است.)

دلارهایی که «ویلا» شدند

اما خروج، یا بهتر بگوییم فرار سرمایه از اقتصاد ایران، از سال ۱۳۹۶ به این سو حتی شدت هم گرفته است. هر چند باز هم آماری رسمی در این زمینه وجود ندارد، اما برخی شواهد می‌توانند نشان دهنده فرار سیستماتیک سرمایه در قالب ارزهای خارجی از اقتصاد ایران باشند.

نخستین مورد که بسیار مشهود است، خرید ملک در کشورهای همسایه، همچون ترکیه است. در سالهای اخیر که ترکیه اعلام کرده در قبال خرید ملک به ارزش دست کم ۲۵۰ هزار دلار (حدود ۶ میلیارد تومان با احتساب دلار ۲۵ هزار تومانی) به سرمایه گذار پاسپورت ترکیه‌ای می‌دهد، ایرانیها همواره در رده‌های بالای خرید ملک در ترکیه قرار داشته اند.

از آن سو، یونس ژائله، رئیس اتاق بازرگانی تبریز، در اردیبهشت ماه امسال گفته بود که وخامت فضای کسب و کار کشور به جایی رسیده که حدود ۱۱ هزار و ۹۰۰ سرمایه گذار ایرانی به ترکیه سرازیر شده اند و سرمایه خود را وارد بازار این کشور کرده اند. در مورد میزان سرمایه این بازرگانان هم عدد و رقمی اعلام نشده، اما یک حساب و کتاب سرانگشتی، میزان خروج سرمایه از ایران تنها از این مسیر را

دهها هزار میلیارد تومان برآورد می‌کند.

آمار نداریم

در بهمن ماه سال ۱۳۹۶، غلامحسین شافعی، رئیس اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران، رقم دلارهای خانگی را ۲۰ تا ۲۵ میلیارد دلار اعلام کرد. رقم اعلامی بعدی برای دلارهای خانگی در مهر ماه سال ۱۳۹۷ توسط هادی قوامی، نایب رئیس وقت کمیسیون برنامه، بودجه و محاسبات مجلس، حدود ۳۰ میلیارد دلار اعلام شد. گمانه‌های کنونی هم حکایت از آن دارند که شهروندان ایرانی چیزی در حدود ۳۰ میلیارد دلار ارز خانگی در اختیار دارند.

با این همه، جای این پرسش وجود دارد که آیا تنها مردم عادی کوچه و بازار دلار و سایر ارزهای خارجی را در خانه نگه می‌دارند و یا زمانی که از این موضوع صحبت می‌کنیم، باید به ارزهای حاصل از صادرات هم توجه کنیم؟

ماجر از این قرار است که از سال ۱۳۹۷ به این سو و همزمان با اعمال شدیدترین دور تحریم‌ها علیه اقتصاد ایران، دولت تصمیم گرفت صادرکنندگان عمده کالا به خارج از کشور را که عمدتاً شرکت‌های شبه دولتی در بخش‌ها پتروشیمی، فولاد و معدن بودند، ملزم به بازگشت ارزهای حاصل از صادرات کند.

با این همه، برآورد نهادهای رسمی نشان می‌دهد که میزان عدول صادرکنندگان عمده از این تصمیم دولت بسیار زیاد بوده است. در این مورد هم داده‌های آماری جسته و گریخته‌ای اعلام شده، اما دست کم در یک مورد، حسن روحانی، رئیس جمهور، اعلام کرد که حدود ۲۰ میلیارد دلار ارز صادراتی به کشور بازنگشته است.

کسی «ریال» نمی‌خواهد

«ریال ایران»، اکنون پس از «بولیوار ونزوئلا»، کم ارزش‌ترین واحد پولی در جهان است. (رتبه‌های سوم تا پنجم هم به ترتیب به «دونگ ویتنام»، «روپیه اندونزی» و «سوم ازبکستان» تعلق دارند.) این در حالی است که ریال، تنها در همین چند سال اخیر تا این حد افت ارزش داشته و در واقع، شیب نزول ارزش آن در مقابل ارزهای خارجی، تنها همین اواخر تا این حد تند شده است.

با وجود محرمانه بودن داده‌های مربوط به ذخایر ارزی در داخل ایران، نهادهای خارجی همچون بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول که وضعیت ایران را رصد می‌کنند، تخمین می‌زنند که مجموع دارایی‌های ارزی قابل دسترسی ایران از حدود ۱۰۰ میلیارد دلار در سال‌های گذشته، اکنون به کمتر از ۱۰ میلیارد دلار رسیده است.

سرد شدن روابط میان ایران و کره جنوبی بر سر ۷ میلیارد دلار دارایی ارزی بلوکه شده ایران در بانک‌های این کشور، سفرهای متعدد مقامات ایرانی به عراق برای آزادسازی دلارهای بلوکه شده در بانک‌های عراقی و اظهارات رییس کل پیشین بانک مرکزی ایران مبنی بر اینکه این بانک دیگر با عرضه ارز در بازار به کنترل قیمت دلار نخواهد پرداخت، همه و همه مویید این واقعیت هستند که کفگیر ارزی ایران، این اواخر واقعا به ته دیگ خورده است. به این ترتیب، عجیب نیست که ریال، روز به روز ارزش خود را از دست بدهد و سرمایه ارزی ایران، به ویلاهایی برای ثروتمندان ایرانی در کشورهای همسایه تبدیل شود.

منبع: فرارو